

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η οἰκονομικὴ κρίσις καὶ ἡ κοινωνικὴ ἀναρχία ποὺ ἔξεδηλώθησαν μετὰ τὸν Πόλεμον, ἐκλόνισαν τὴν ἐμπιστοσύνην πρὸς τὰς γενικὰς ἴδεας ποὺ διέπουν τὴν ὁργάνωσίν μας, πρὸς τὸ κοινωνικόν μας σύστημα. Ὁ Φιλελεύθερος Ἀτομισμὸς ὑπὸ τὸν δποίον ἔζωμεν ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν, ἐθεωρήθη ὡς ὁ μοναδικὸς ὑπεύθυνος τῶν συμφορῶν μας καὶ τῆς κακοδαιμονίας μας. Κατόπιν τούτου διάφορα κοινωνικὰ συστήματα, παλαιὰ καὶ νέα, ὠρθώθησαν ἐνώπιόν μας ἔτοιμα νὰ διεκδικήσουν τὴν διαδοχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν ὁργάνωσιν τῆς κοινωνίας μὲ τὴν ὑπόσχεσιν δτὶ θὰ μᾶς παράσχουν τὴν εὐημερίαν καὶ τὴν εύτυχίαν ποὺ δὲν κατώρθωσε νὰ μᾶς ἔξασφαλίσῃ ἔκεινος.

Ποία εἶναι ἡ ἀληθής σημασία τῶν συστημάτων τούτων καὶ ποία προπαντὸς ἡ πραγματικὴ ἀξία τῶν ὑποσχέσεων αὐτῶν; "Ολα τὰ κοινωνικὰ συστήματα — καὶ ἔκεινο ποὺ ἔφαρμόζεται σήμερον καὶ ἔκεινα ποὺ φιλοδοξοῦν νὰ τὸ ἀντικαταστήσουν — εἶναι προϊόντα καὶ δημιουργήματα τῶν φιλοσοφικῶν ἴδεων τῶν ἰδρυτῶν των. Διὰ νὰ δυνηθῶμεν συνεπῶς νὰ σχηματίσωμεν ὁρθὴν περὶ τούτων κρίσιν καὶ νὰ ἐκτιμήσωμεν μὲ κάθε δυνατὴν ἀκρίβειαν τὰς πρακτικὰς των συνεπείας, πρέπει προηγουμένως νὰ συλλάθωμεν καὶ νὰ κατανοήσωμεν τὰς φιλοσοφικὰς θεωρίας ἐπὶ τῶν δποίων ταῦτα ἔθασίσθησαν.

Διατὶ θεωροῦμεν τὰς φιλοσοφικὰς ἴδεας, καὶ ὅχι τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστήμης, ὡς τοὺς δημιουργοὺς τῶν κοινωνικῶν συστημάτων; Δὲν εἶναι ἡ «ἐπιστήμη» ἔκεινη ποὺ μᾶς ἔξασφαλίζει τὴν γνῶσιν τῆς πραγματικότητος καὶ τὴν ἀπόλυτον ἀλήθειαν, — καὶ δὲν εἶναι ἀντιθέτως ἡ «φιλοσοφία» ἔκεινη ποὺ μὲ τὰ «φανταστικά» τῆς δημιουργήματα, μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ αὐτάς; Ἐάν. λοιπὸν ἀναζητήσωμεν εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ ὅχι εἰς τὴν ἐπιστήμην, τὴν πηγὴν τῶν διαφόρων κοινωνικῶν συστημάτων, δὲν τὰ καταδικάζομεν διὰ τούτου, εὔθὺς ἔξ ἀρχῆς καὶ δριστικῶς, ὡς καθαρὰ «ἀποκυήματα τῆς φαντασίας» ποὺ δὲν ἔχουν καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν πραγματικότητα; Ἀναμφιθόλως ἡ προηγουμένη γενεά¹, ποὺ διετέλει ὑπὸ τὴν ἐπέδρασιν τοῦ A. Comte καὶ τοῦ E. Renan, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ

1. Ἔνωσθη τὴν γενεάν τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ XIX αἰῶνος.

έσκεπτετο: διότι είχε πιστεύσει μὲ φανατισμὸν εἰς τὴν ἀπεριόριστον δύναμιν τῆς «ἐπιστήμης», τὴν δποίαν ἐθεώρει ως τὴν ἀποκλειστικὴν πηγὴν τῆς ἀληθείας καὶ ως τὸ μοναδικὸν μέσον ἐπιλύσεως δλων ἀνεξαιρέτως τῶν αἰνιγμάτων καὶ τῶν ἀποριῶν ποὺ βασανίζουν τὴν ἀνθρωπίνην σκέψιν, — ἐνῷ ἐξ ἀντιθέτου περιεφρόνει βαθύτατα τὴν φιλοσοφίαν, ἥδη δποία δὲν ᾧτο δι' αὐτὴν παρὰ «χιμαϊρικὸν κατασκεύασμα» τῆς φαντασίας μερικῶν ἴδιορρύθμων ἔγκεφάλων!

“Εκτοτε ὅμως συνετελέσθη οὐσιώδης καὶ ριζικὴ μεταβολὴ εἰς τὰς σχετικὰς κρίσεις τῶν ἀνθρώπων: διότι ἡ «ἐπιστήμη» ὑπὸ τὴν γενικὴν τῆς ἔννοιαν, δὲν κατώρθωσε νὰ ἀνταποκριθῇ καθ' δλην τὴν γραμμὴν πρὸς τὰς ἔλπιδας ποὺ ἐπὶ ταύτης ἐστηρίχθησαν. Περιορισθεῖσα λόγῳ τῆς φύσεώς της, εἰς τὸ φαινομενικόν, εἰς τὸ ὄλικόν, δὲν ἐπέτυχε νὰ προαγάγῃ τὴν λύσιν τῶν μεγάλων προθλημάτων ποὺ ἀπησχόλουν τοὺς ἀνθρώπους. Ἀντιθέτως μάλιστα, ἥναγκάσθη νὰ δμολογήσῃ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ὅπως ὑπερβῇ τὸν κύκλον τῶν σχέσεων τῶν φαινομένων, τὴν ἀνικανότητά της ὅπως διεισδύσει εἰς τὸ βάθος καὶ τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων¹, τὴν ἀνεπάρκειάν της ὅπως ἔξηγήσει τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τούτων². Ἐσταμάτησε λοιπὸν δριστικῶς εἰς «δ,τι μετρᾶται καὶ ζυγίζεται», καὶ τὸ πέραν αὐτοῦ ἐκήρυξεν ως «ἄγνωστον». Ἡξίωσε δὲ μάλιστα ἀπὸ τὸν ἀνθρωπὸν, ἐφ' ὅσον τὸ δι' αὐτὴν ἄγνωστον εἶναι πρωρισμένον, κατὰ τὴν ἀντίληψίν της, νὰ παραμείνῃ ἐσαεὶ καὶ δι' ἐκείνον ἄγνωστον, ὅπως παύσῃ ν' ἀσχολῆται καὶ νὰ ἐνδιαφέρεται μὲ δ,τι ξεπερνᾷ τὸν ἴδι-

¹ Κατὰ τὸν Μαθηματικὸν H. Poincaré ἐκεῖνο ποὺ ἡ ἐπιστήμη δύναται νὰ ἐπιτύχῃ «δὲν εἶναι τὰ πράγματα καθ' ἔαυτά, ὅπως φρονοῦν τινὲς δογματικοί, ἀλλὰ μόνον αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν πραγμάτων: ἔξω τῶν σχέσεων αὐτῶν δὲν ὑπάρχει γνωριστὴ πραγματικότης». (H. Poincaré; La Science et l' Hypothèse, 4, 32 κλπ.).

² Σήμερον, γράφει δ μαθηματικὸς καὶ φιλόσοφος E. Le Roy, «φρονοῦν πῶς ἡ ἐπιστήμη συνελαμβάνετο δλλοτε καὶ ἥννοεῖτο ὑπὸ μορφὴν πολὺ στενὴν καὶ ἀκαμπτον, ὑπὸ τὸ κράτος ἐνὸς πολὺ ἀφηρημένου μαθηματικοῦ ίδεώδους ποὺ δὲν ἀνταποκρίνεται παρὰ μόνον πρὸς μίαν δψιν τοῦ πραγματικοῦ καὶ μάλιστα τὴν δλιγώτερον βαθεῖαν. Φρονοῦν δμοίως πῶς ἡ ἐπιστήμη ἀκόμη καὶ εύρυνομένη καὶ ἐλαστικοποιούμένη, ἐπειδὴ ἀσχολεῖται πάντοτε μὲ δτι εἶναι, μὲ τὸ γεγονός, μὲ τὸ δεδομένον, παραμένει ριζικῶς ἀνίσχυρος διὰ τὴν ἐπίλυσιν τοῦ προθλήματος τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Οὐδαμοῦ ἡ ἐπιστήμη δὲν προχωρεῖ μέχρι τῆς τελευταίας οὖσίας τῶν πραγμάτων, ἐνῷ δὲν ὑπάρχουν μόνον «πράγματα» εἰς τὸν κόσμον... Ἀπομακρυνόμεναι ἀπὸ τὴν ἀψυχὸν ὄλην αἱ ἐπιστήμαι..., ωχριοῦν καὶ ἔξασθενοῦν. Δὲν συλλαμβάνουν πλέον ἀπὸ τὰ ἀντικείμενά των, παρὰ μόνον τὴν κοινὴν ἐπιφάνειαν, μόνον τὸ σῶμα καὶ ὅχι τὴν ψυχὴν». (E. Le Roy: Une Philosophie Nouvelle, 1914, 118 - 120).

κόν της περιωρισμένον κόσμον! Ή δξίωσις αὕτη μερικῶν ἐπιστημόνων, τὴν δποίαν ἔνας φιλόσοφος ἔχαρακτήρισεν ώς «μειωτικὴν διὰ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα»¹, δὲν κατώρθωσε βεθαίως ν' ἀποτρέψῃ τὴν ἀνθρωπίνην σκέψιν ἀπὸ τὴν διὰ παντὸς μέσου ἔρευναν τοῦ «μὴ ὅρατοῦ καὶ μὴ ἀπτοῦ», ἀπὸ τὴν διὰ παντὸς τρόπου ἀναζήτησιν τῶν μυστηριωδῶν πηγῶν τῆς ζωῆς καὶ τῆς ὑπάρξεως. Ἀπετέλεσε μόνον τὴν δικολογίαν καὶ τὴν πιστοποίησιν τῆς ἡττης τῆς ἐπιστήμης ἐνώπιον τῶν μεγάλων προβλημάτων πρὸ τῶν δποίων κανένας ἀνθρωπός δὲν ἐπιτρέπεται ν' ἀδιαφορῇ. Κατόπιν τούτου, ἡ νεωτέρα γενεά², ἀνικανοποίητος ἀπὸ τ' ἀποτελέσματα τῆς ἐπιστήμης, ἥλλαξε πλέον στάσιν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς σχετικῆς ἀξίας τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλοσοφίας. Βεθαίως δὲν ἐγκατέλειψε τὴν ἐπιστήμην λόγῳ τῆς ἀδυναμίας ταύτης ὅπως ἀνταποκριθῇ εἰς τὰ θεμελιώδη προβλήματα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Περιώρισε μόνον αὐτὴν εἰς τὸν ἄληθη τῆς ρόλον καὶ τῆς προσδιώρισε τὴν πραγματικήν της ἀξίαν. Ή ἐπιστήμη δὲν εἶναι δυνατὸν πλέον νὰ πιστεύεται δτὶ μᾶς παρέχει «τὴν ἄμεσον γνῶσιν» τῆς πραγματικότητος: δτὶ καλεῖται «ἐξωτερικὴ πραγματικότης», γνωρίζεται πάντοτε καὶ συλλαμβάνεται μέσῳ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ εἰκὼν ποὺ σχηματίζομεν περὶ αὐτῆς δὲν παραμένει ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τὴν λειτουργίαν, ἀπὸ τὸ περιεχόμενον καὶ ἀπὸ τὸν σχηματισμὸν τοῦ τελευταίου³. Όμοίως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρῇται δτὶ

1 Th. Ribot: Psychologie Anglaise Contemporaine, σ. 21.

2 Ἐννοοῦμεν τὴν γενεάν τοῦ XX αἰώνος.

3 «Ἡ γνῶσις καὶ ἡ ἀντίληψις δὲν δύνανται νὰ ἐννοοῦνται ὡς ἀπλαῖ καὶ ἄμεσοι ἐνέργειαι διὰ τῶν δποίων συλλαμβάνομεν κατ' εύθειαν καὶ ἀνευ ἐνδιαμέσου μίαν ἀπόλυτον πραγματικότητα. Κοινὴ γνῶσις καὶ ἐπιστημονικὴ γνῶσις ἐμφανίζονται εἰς πάντας τοῦ λοιποῦ... ὡς ἐμποτισμέναι ἀπὸ ἀναμνήσεις, ἐρμηνείας, ἀξιώματα, θεωρίας, ὑποθέσεις... "Ολοι συμφωνοῦν ἐπὶ τοῦ γεγονότος δτὶ εἰς τὴν ἴδεαν ποὺ ἡ ἐπιστήμη μᾶς παρέχει περὶ τῆς φύσεως καθώς καὶ εἰς ἐκείνην ποὺ ἡ κοινὴ ἐμπειρία μᾶς γεννᾷ περὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ὑπάρχει ἔνα ἔργον πολύπλοκον καὶ λεπτόν, διὰ τὸ δποίον τὸ πνεῦμα καὶ τὰ πράγματα ἔχουν... συνεργασθῆ καὶ τὸ δποίον προσφέρεται τοισυτοτρόπως ὡς ἀπροσδιόριστος ὅλη ἀναλύσεως καὶ σκέψεως εἰς τὴν ψυχολογίαν, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν κοινωνιολογίαν ἢ τὴν μεταφυσικήν». (D. P a g o d i : La Philosophie Contemporaine en France, 1919, σ. 463). «Ἡ ὅπως γράφει ὁ μαθηματικὸς H. Poincaré, «μία πραγματικότης ἀπολύτως ἀνεξάρτητος τοῦ πνεύματος τὸ δποίον τὴν συλλαμβάνει, τὴν βλέπει ἢ τὴν αἰσθάνεται, εἶναι κάτι τὸ ἀδύνατον. "Ἐνας κόσμος τόσον ἐξωτερικός, καὶ ὃν ἀκόμη ὑφίστατο, θὰ μᾶς ἦτο διὰ παντὸς ἀπροστέλαστος. "Ο,τι καλοῦμεν «ἀντικειμενικὴν πραγματικότητα» δὲν εἶναι ἐν τελευταῖς ἀναλύσει παρὰ ἐκεῖνο ποὺ εἶναι κοινὸν διὰ πλείστα σκεπτόμενον δύτα καὶ θὰ ἥδύνατο νὰ εἶναι κοινὸν δι' ὅλα ταῦτα». (H. P o i n c a r é : Valeur de la

μᾶς έξασφαλίζει τὴν «ἀπόλυτον ἀλήθειαν»: ἡ σύγκρουσις καὶ ἡ ἀληλοαναίρεσις τῶν διαφόρων ἐπιστημονικῶν θεωριῶν αἱ δποῖαι διαδέχονται αἱ μὲν τὰς δὲ ἀκαταπάύστως, ἀποδεικνύουν κατὰ τρόπον ἐναργῆ ὅτι τὸ «ἀπολύτως ἀληθὲς» δὲν ὑπάρχει οὕτε εἰς αὐτὸ τὸ πεδίον τῆς ἀναμφισθητοῦ ἀρμοδιότητος τῆς ἐπιστήμης¹.

Αφ' ἣς στιγμῆς ἡ ἐπιστημονικὴ γνῶσις δὲν δύναται νὰ προσάλῃ τὴν ἀξιώσιν τῆς «ἀμέσου ἀντικειμενικότητος» καὶ τῆς «ἀπολύτου ἀληθείας», εἰναι προφανὲς πώς ἡ «ποιοτικὴ» διαφορὰ μεταξὺ ἐπιστήμης καὶ φιλοσοφίας παύει πλέον νὰ ὑφίσταται, καὶ κατόπιν τούτου, ὅχι ὁ ἀμοιβαῖος ἀποκλεισμός, ἀλλ' ἀντιθέτως ἡ στενὴ μεταξὺ αὐτῶν συνεργασία ἐμφανίζεται τοῦ λοιποῦ ὃς ἀπαραίτητος καὶ ἀναγκαῖα². "Αλλως τε ἔκαστη ἐξ αὐτῶν ἔχει τὸ ίδικόν της πεδίον δράσεως, τὸν ίδικόν της κύκλον ἐνεργείας. Ἡ φιλοσοφία ἔχει

Science, σ. 9). "Ἡ ἀκόμη ὅπως γράφει ὁ Ἀμερικανὸς φιλόσοφος W. James, «ἡ (ἐπιστημονικὴ) γνῶσις ἔξειλίχθη καὶ ἔξελισσεται ώπο ἐπιδράσεις ἀντικειμενικᾶς ἀλλὰ καὶ ύποκειμενικᾶς, τόσον πρὸς ἀλλήλας συμπλεκομένας ώστε νὰ καθίσταται ἀδύνατος ὁ διαχωρισμός ἢ ἡ ἱεραρχικὴ αὐτῶν κατάταξις» (W. James: *Collection d' Essais*, σ. 466). Σήμερον οἱ μεγαλύτεροι ἐπιστήμονες καὶ φιλόσοφοι ἀποκρούουν τὴν ἀντίληψιν καθ' ἥν ἡ «ἐπιστημονικὴ γνῶσις» ἀποτελεῖ ἀμεσον καὶ πιστὴν ἀπόδοσιν τῆς πραγματικότητος, ὅπως λ. χ. ὁ H. Bergson, ὁ Milhaud, ὁ Poincaré εἰς τὴν Γαλλίαν, ὁ Simmel καὶ ὁ Ostwald εἰς τὴν Γερμανίαν, ὁ Pearson καὶ ὁ Schiller εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὁ Mach εἰς τὴν Αὐστρίαν, ὁ James καὶ ὁ Dewey εἰς τὰς Ἕνωμένας Πολιτείας.

1 Μόνον «διὰ τὸν ἐπιπόλαιον παρατηρητὴν, γράφει ὁ H. Poincaré, ἡ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια μένει ἀπρόσθλητος ἀπὸ τὴν ἀμφιβολίαν» (H. Poincaré: *Science et Hypothese*, 1). «Πᾶσα πειραματικὴ (ἐπιστημονικὴ) διαπίστωσις, γράφει ὁ Em. Boutroux, περιορίζεται εἰς τὸ νὰ περισφῆγῃ ὅσον τὸ δυνατὸν πλησιέστερον τὴν ἀξίαν τοῦ μετρωμένου στοιχείου. Οὐδέποτε δύμως ἐπιτυγχάνει τὸ ἀκριβὲς σημεῖον εἰς τὸ δποῖον τὸ φαινόμενον ἀρχίζει καὶ τελειόνει πραγματικῶς». (Em. Boutroux: *De la contingence des lois de la nature*, σ. 24). 'Ἐπὶ τοῦ θεωρητικοῦ πεδίου τῶν ἐπιστημῶν, ὅπως γράφει ὁ S. H. Rosny, δὲν παριστάμεθα ἀπὸ τοῦ XIX αἰῶνος ἐνώπιον ἔξειλεως, ἀλλὰ ἐνώπιον πραγματικῆς μεταμορφώσεως: λ. χ. «τὸ ἄτομον» τοῦ XIX αἰῶνος ἦτο μία ἀποψίς τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, μία ἀπλοῖκὴ ἐρμηνεία θαυμασίων πειραμάτων. Εἰναι λίαν δυνατὸν τὸ «ἄτομον» τῶν ἡμερῶν μας νὰ ἀντικατασταθῇ ἀπὸ ἕνα ἄτομον ποὺ σήμερον δὲν φανταζόμεθα: αἱ ἐπιστημονικαὶ ἐρμηνεῖαι μας εἰναι ἵσως ἐξ ἵσου φαντασιώδεις, τούλαχιστον κατὰ μέγα μέρος, πρὸς τὰς ἐπιστημονικὰς ἐρμηνείας τῶν προκατόχων μας» (S. H. Rosny: *Les Sciences et le Pluralisme*, 1930, XII).

2 Ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἐπιστήμη, δὲν ἀποκλείονται ἀμοιβαῖως κατὰ τὸν W. James, ἀλλ' ἀντιθέτως συμπληρώνονται καὶ βοηθοῦνται: «ἔάν εἰναι ἀληθὲς ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἔχει τὴν πηγήν της εἰς τὴν φιλοσοφίαν, δὲν εἰναι δλιγάτερον ἀληθὲς ὅτι ἡ φιλοσοφία δύναται ν' ἀδιαφορήσῃ διὰ τὴν ἐπιστήμην... Ὑπάρχει ἔνα εἶδος ἀμοιβαῖας καὶ συνεχοῦς μεταξὺ αὐτῶν γονιμοποιήσεως» (T. h Bla u: William James, 1933, σ. 59).

ώς προορισμὸν νὰ μᾶς παράσχῃ μίαν ἐνιαίαν, γενικήν, συνθετικὴν περὶ τοῦ σύμπαντος ίδεαν, τὴν ὅποιαν ἀδυνατεῖ νὰ μᾶς παράσχῃ ἡ ἐπιστήμη. "Οχι διότι ἡ ἐπιστήμη, ἢ μᾶλλον αἱ ἐπιστῆμαι, ἔχουν εἰδικὸν ἑκάστη πεδίον ἐνεργείας: τὸ τοιοῦτον ἐμπόδιον θὰ ἥδυνατο εὔχερῶς νὰ ὑπερνικηθῇ ἐάν τὰ συμπεράσματα κάθε μιᾶς ἐκ τῶν ἐπιστημῶν συνήπτοντο καὶ ἐνηρμογίζοντο εἰς μίαν γενικωτέραν σύνθεσιν." Αλλὰ διότι τὸ εἰδικὸν πεδίον ἑκάστης ἐπιστήμης, εἶναι ταυτοχρόνως ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς, περιωρισμένον, ἀφ' οὗ, δπως ἡδη εἴπομεν, δὲν ἐκτείνεται πέραν τοῦ φαινομενικοῦ καὶ αἰσθητοῦ, πέραν τοῦ «ὅτι μετρᾶται καὶ ζυγίζεται». Κατὰ συνέπειαν, κάθε τι ποὺ εἶναι ύλικὸν καὶ ἄψυχον, κάθε τι ποὺ εἶναι ἀδρανές καὶ ἄκαμπτον, ἐμπίπτει ἀναμφιθόλως μέσα εἰς τὸν κύκλον τῆς ἀρμοδιότητος τῆς ἐπιστήμης. "Ο, τι δμως εἶναι ζωὴ, ψυχὴ καὶ δύναμις, ὅτι δηλαδὴ σχετίζεται μὲ τὸν ἀνθρωπὸν ὡς ὁν σκεπτόμενον, αἰσθανόμενον καὶ ἐνεργοῦν, ὑπερθάνει ἀπὸ πολλῶν πλευρῶν τοὺς τύπους καὶ τὴν μέθοδον τῆς καθαυτὸς ἐπιστημονικῆς γνώσεως¹ καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸν κύκλον τῆς φιλοσοφικῆς τοιαύτης: ὡς ἐκ τούτου οἱ κλάδοι τῆς ἐρεύνης ποὺ ἔχουν ὡς ἀντικείμενον τὸν ἀνθρωπὸν, εἴτε καθ' ἑαυτὸν λαμβανόμενον, εἴτε εἰς τὰς σχέσεις του μὲ τοὺς δμοίους, — τούτεστιν ἡ ψυχολογία καὶ ἡ κοινωνιολογία, — δὲν δύνανται νὰ ἀγνοοῦν ἢ ν' ἀδιαφοροῦν πρὸς τὴν φιλοσοφίαν, ἢ δποία, ὡς ἀσχολουμένη μὲ τὸ ἔμψυχον καὶ ζωντανόν, μὲ τὰς μυστηριώδεις πλὴν πραγματικὰς πνευματικὰς καὶ ψυχικὰς δυνάμεις ποὺ κινοῦν καὶ κατευθύνουν τὸν αἰσθητόν, τὸν ύλικὸν κόσμον, ἀποτελεῖ τὸ ἀναγκαῖον τῶν συμπλήρωμά καὶ τὴν ἀπαραίτητόν τῶν δλοκλήρωσιν.

Ἡ ἐπιστήμη λοιπὸν ἔχει τὸν κύκλον τῆς δράσεώς της, καὶ ἡ φιλοσοφία τὸν ίδικόν της. Ὁ κύκλος τῆς πρώτης δύναται βεθαίως νὰ εύρύνεται, ούδέποτε δμως λόγῳ τῆς φύσεώς της, θὰ φθάσῃ νὰ ἔκμηδενίσῃ τὸν κύκλον τῆς δευτέρας. Ἡ προσέγγισις συνεπῶς καὶ ἡ συνεργασία τῶν ἐνδεικνύονται ἀπὸ αὐτὰ τὰ πράγματα. Τοῦτο ἀκριθῶς κατανοήσαντες οἱ σύγχρονοι φιλόσοφοι καὶ ἐπιστήμονες, προέθησαν, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἐγκατέλειψαν τὴν ὑπεροφίαν καὶ τὴν ἀποκλειστικότητα τῶν παλαιοτέρων, εἰς τὴν ἀποκατάστασιν ὅμαλῶν καὶ ἀρμονικῶν μεταξύ τῶν σχέσεων², χάρις εἰς τὰς δποίας

¹ «Ἡ δξιῶσις (τῆς ἐπιστήμης) νὰ χειρίζεται τὸ ζωντανὸν δπως τὸ ἄψυχον, δδηγεῖ εἰς τὴν παραγνῶρισιν ἐν τῇ ζωῇ ἐκείνου τὸ δποῖον εἶναι αὐτὴ ἡ ζωὴ, καὶ εἰς τὴν συγκράτησιν ἐξ αὐτῆς μόνον τοῦ ύλικοῦ ὑπολείμματος». (Ε. Λε Ρογ: *Une Philosophie Nouvelle*, 120).

² «Μετὰ μακρὸν διαζύγιον δφειλόμενον εἰς τὸν ἐκλεκτικισμὸν ἢ τὸν θετι-

προέκυψε μία στενή μεταξύ έπιστημης καὶ φιλοσοφίας συνεργασία καὶ ἐπαφή, ποὺ ἀπέθη εὔεργετική καὶ γόνιμος δι᾽ ἀμφοτέρας¹

‘Η ἐπιστήμη καὶ ἡ φιλοσοφία, ὡς πρωρισμέναι νὰ ἀλληλο-
συμπληρώνωνται, εἰναι ὑποχρεωμέναι ὡς ἐκ τούτου καὶ νὰ βοη-
θοῦνται ἀμοιβαίως. ’Ἐν πρώτοις ἡ φιλοσοφία ὁφείλει νὰ προσφεύγῃ
εἰς τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστήμης: διότι ἡ συνθετικὴ ἴδεα ποὺ ἐπιζη-
τεῖ νὰ μᾶς παράσχῃ περὶ τοῦ σύμπαντος, ἐπειδὴ συμπεριλαμβάνει
καὶ τὸν κόσμον μὲ τὸν ὅποιον ἀσχολεῖται ἡ ἐπιστήμη, κατ’ ἀνάγκην
πρέπει νὰ εὑρίσκεται εἰς ἀπόλυτον ἀρμονίαν μὲ τὰ συμπεράσματα
τῆς τελευταίας. ’Ομοίως καὶ ἡ ἐπιστήμη ὁφείλει νὰ λαμβάνῃ
ὑπ’ ὄψιν τῆς τὴν φιλοσοφίαν: διότι ὅσονδήποτε καὶ ἀν ἀσχολήται
μὲ τὸ ἀντικείμενικόν, μὲ τὸ πραγματικόν, ἐν τούτοις δὲν συλλαμ-
βάνει καὶ δὲν γνωρίζει τοῦτο παρὰ μόνον διὰ μέσου τοῦ ἀνθρώπου,
δηλαδὴ τοῦ πνευματικοῦ καὶ ψυχικοῦ μηχανισμοῦ μας, καὶ ὡς ἐκ
τούτου δὲν δύναται νὰ ἀγνοῇ τὰ δεδομένα τῆς φιλοσοφίας, ἡ ὅποια

κιούδον, ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ φιλοσοφία προσήγγισαν καὶ πάλιν ὅπως κατὰ τοὺς
χρόνους τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Καρτεσίου. ’Ἐνῶ ἀπὸ φόβον μήπως δλισθήσῃ
πρὸς τὴν μεταφυσικὴν δ. A. Comte πρὸ 60 ἐτῶν ἀπέφευγε νὰ θίξῃ τὰ γενικὰ
ζητήματα καὶ αὐτῆς τῆς ἐπιστήμης, αὐτὰ ἀκριθῶς εἰναι ἐκεῖνα ποὺ αἰσθάνονται
σήμερον περισσότερον, οἱ ἐπιστήμονες καὶ ἔρχονται διὰ νὰ τὰ συζητήσουν
ἐνώπιον ἢ μετὰ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος φιλοσόφων». (D. Parodi: Philosophie
Contemporaine, 387).

1. ‘Ως ἔξῆς περιγράφει δ. D. Parodi τὰς συνεπείας τῆς συγχρόνου προσεγ-
γίσεως καὶ τῆς ἀμοιβαίας ἐπιδράσεως τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἐπιστήμης: «’Η
φιλοσοφία ἐπιδίδεται εἰς τὴν συνεχῆ ἔξέτασιν τῶν ἐπιστημονικῶν δεδομένων.
Τὰ δεδομένα ταῦτα ἢ αἱ ἀρχαὶ ἢ τὰ ἀποτελέσματα τῶν διαφόρων θετικῶν
μελετῶν ἀποθαίνουν τὸ κύριον ἀντικείμενον τῶν σκέψεων τῶν φιλοσόφων...
Διὰ τῆς προσεγγίσεως ταύτης καὶ πολλάκις διὰ τῆς συγχωνεύσεως διαφορε-
τικῶν μεθόδων καὶ διαφορετικοῦ πνεύματος, ἡ φιλοσοφία προστατεύεται καλλί-
τερον κατὰ τῆς κενῆς ἀφαιρέσεως καὶ τῶν λεκτικῶν κατασκευασμάτων τῶν
ἔννοιῶν, τροφοδοτεῖται περισσότερον μὲ γεγονότα, προσανατολίζεται καλλίτε-
ρον πρὸς τὰ ζωντανὰ καὶ συγκεκριμένα προβλήματα... ’Η σύγχρονος ἐπιστήμη
(ἐκ παραλλήλου)⁴ διὰ τῆς προσεγγίσεως πρὸς τὴν φιλοσοφίαν κατέστη δλιγώ-
τερον ἀρνητικὴ δι’ ὅτι ἔξέρχεται ἢ ὑπερβαίνει τὸν δρίζοντα αὐτῆς, καὶ πλέον
προσεκτικὴ εἰς τὸ νὰ διακρίνῃ ἐπὶ τοῦ ἴδιου της πεδίου τὰς ὑποθέσεις τῶν
καθιερωμένων ἀληθειῶν, τὰς λεκτικὰς συμβάσεις τῶν ἀντικείμενικῶν νόμων.
’Ολιγώτερον κατηγορηματικὴ ἢ κατὰ τὸ παρελθόν... ἀποφεύγει τὰ ἀπλοϊκὰ
κατασκευάσματα τὰ διποῖα ὑπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν σημαῖαν ἕκρυπτον, πρὸ 50
ἀκόμη ἐτῶν, τόσας ψευδεῖς βεβαιότητας, τόσας συγχύσεις, ἀμφιθοίλιας ἢ ἐσπευ-
σμένας γενικεύσεις. Οἱ ἐπιστήμονές μας ἔγιναν σήμερον περισσότερον ψυχο-
λόγοι καὶ περισσότερον λογικοί, διακρίνουν καλλίτερον τὸ μέρος τῆς ὑποκει-
μενικότητος, τὸν ρόλον τοῦ ἐλευθέρου αὐτοματισμοῦ τοῦ πνεύματος εἰς τὰς
θεωρίας των ἢ εἰς τὰ πορίσματά των». (D. Parodi: Philosophie Contem-
poraine, 460 - 462).

ἔχει ἀκριθῶς ὡς σκοπὸν τὴν ἔρευναν καὶ τὴν μελέτην τῶν πνευματικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων, τοῦ πνευματικοῦ καὶ ψυχικοῦ κόσμου τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ γεγονὸς ἀκριθῶς τοῦτο τῆς ἀναγκαίας συμμετοχῆς καὶ ἐνὸς «ύποκειμενικοῦ» στοιχείου εἰς τὸ ὡς «ἀπολύτως· ἀντικειμενικὸν» θεωρούμενον μέχρι τινὸς ἔργον τῆς ἐπιστήμης — περὶ τοῦ δποῖου καὶ προηγουμένως ὀμιλήσαμεν — ἔξηγεῖ τὴν ἴσχυράν ἐπίδρασιν τὴν ὅποιαν ἥσκησαν καὶ ἀσκοῦν πάντοτε αἱ φιλοσοφικαὶ ἰδέαι ἐπὶ τῶν θεωριῶν τῆς ἐπιστήμης. Διότι ἐάν ἡ «ἐπιστημονικὴ γνῶσις» εἴναι ἀποτέλεσμα τῆς συμπράξεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ τοῦ ἔξωτερικοῦ κόσμου, ἐάν δηλαδὴ εἴναι προϊὸν ὄλικῶν εἰσφερομένων καὶ ἀπὸ τὴν ἀντικειμενικὴν πραγματικότητα καὶ ἀπὸ τὴν ὑποκειμενικὴν σκέψιν τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἐπιστήμονος, τότε εἴναι λίαν φυσικόν, ἡ ἀντιμετώπισις παρὰ τοῦ τελευταίου τοῦ γενικοῦ προβλήματος τοῦ σύμπαντος, τούτεστιν ἡ φιλοσοφικὴ αὐτοῦ κατάρτισις, νὰ μὴ ἀφήνῃ ἀνεπηρεάστους τὰς θεωρητικάς του γενικεύσεις ἐπὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ πεδίου. Καὶ ἡ τοιαύτη μέσῳ τοῦ ἐπιστήμονος ἐπίδρασις τῆς φιλοσοφίας, εἴναι δυνατή καὶ αἰσθητή καὶ ἐπὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν ἀκριθῶν, τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν¹. Εἴναι δῆμος ἀναμφισθήτητος καὶ ἐπιβεβλημένη ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν ἔκεινων ποὺ ἀσχολοῦνται κυρίως μὲ τὸν ἀνθρώπον, εἴτε καθ' ἔαυτὸν λαμβανόμενον, εἴτε εἰς τὰς σχέσεις του μὲ τοὺς δῆμούς, δηλαδὴ ἐπὶ τῶν ψυχολογικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐπιστημῶν², καὶ εἴναι πρὸ παντὸς ἀναπόφευκτος καὶ ἀναγκαῖα ἐπὶ «τῶν κοινωνικῶν», καλούμένων, «συστημάτων»: διότι τὰ τελευταῖα ταῦτα ἀξιοῦν διὰ μιᾶς ἁταλλήλου δργανώσεως, νὰ ἔχυψώσουν τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ὄλικῶς καὶ πνευματικῶς καὶ ἡθικῶς. Λόγῳ τῆς ἀξιώσεως ταύτης, κατ' ἀνάγκην ἀντιμετωπίζουν τὸν ἀνθρωπὸν ἀπὸ

¹ Ὁ μεγάλος φυσικὸς P. Duhem ὡς ἔδης δῆμοιογεῖ τὴν ἐπίδρασιν τῶν φιλοσοφικῶν πεποιθήσεων ἐπὶ τῶν ἐπιστημονικῶν θεωριῶν: «Θὰ ἦτο παράλογον νὰ ἔργαζεται κανεὶς διὰ τὴν πρόδοδον τῆς φυσικῆς θεωρίας, ἐάν ἡ θεωρία αὕτη δὲν ἦτο ἡ ἀντανάκλασις ἡ συνεχῶς πλέον σαφής καὶ συνεχῶς πλέον ἀκριθής μιᾶς μεταφυσικῆς». Ἡ ἀκόμη δταν γράφει περὶ τοῦ φυσικοῦ S. W. Gibbs: «αἱ φιλοσοφικαὶ αὖται σκέψεις αἱ δποῖαι κατευθύνουν τὰς προσπαθείας του εἰς τὴν ἔκλογὴν καὶ τὴν κατάρτισιν τῶν θεωριῶν του συνδέονται συνήθως παρ' αὐτῷ (δηλ. τῷ Gibbs) πρὸς ἄλλας φιλοσοφικὰς σκέψεις, πρὸς ἔκεινας αἱ δποῖαι διέπουν τὰς ἡθικὰς του πεποιθήσεις, αἱ δποῖαι δργανώνουν τὴν ἔσωτερικὴν ζωὴν του». (De Launey: ἐν Revue des Deux Mondes, 15 Μαΐου 1918; σ. 364).

² Εἰς τὰς κοινωνικὰς ἐπιστήμας περιλαμβάνονται καὶ αἱ πολιτικαὶ καὶ ιδίως αἱ οἰκονομικαὶ ἐπιστῆμα: αἱ τελευταῖαι αὖται ἀποτελοῦν ὠσαύτως κοινωνικὴν ἐπιστήμην ἐφ' ὃσον ἀσχολοῦνται μὲ κοινωνικὰς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου ἀποθλεπούσας εἰς τὴν ἔχυπηρέτησιν ὀρισμένων ἀναγκῶν αὐτοῦ, τῶν ὄλικῶν ἡ οἰκονομικῶν αὐτοῦ ἀναγκῶν.

ὅλας του τὰς ἔκφάνσεις, ἀπὸ ὅλας του τὰς; ἐκδηλώσεις, καὶ διὰ τῆς «συνθετικῆς» ταύτης τρόπον τινά, θεωρήσεως τοῦ ἀνθρωπίνου ὑντος, κατ' ἀνάγκην συναντῶνται μὲ τὴν φιλοσοφίαν, ἢ ὅποια ἀποθέπει εἰς τὴν διαμόρφωσιν γενικῶν συνθετικῶν ίδεων, καὶ ἀντλοῦν ἀπὸ αὐτὴν πολύτιμα διδάγματα ως πρὸς τὸν ψυχικὸν καὶ πνευματικὸν κόσμον τῶν ἀνθρώπων, τοῦ ὅποιου ἡ γνῶσις εἶναι ἀπαραίτητος δι' ὅσους φιλοδοξοῦν νὰ κατευθύνουν καὶ νὰ δργανώσουν ἔμψυχα καὶ ἐνσυνείδητα ὅντα¹.

Πάντες λοιπὸν οἱ θεμελιωταὶ κοινωνικῶν συστημάτων ὑφίστανται ἀναποφεύκτως τὴν ἐπίδρασιν τῶν φιλοσοφικῶν ίδεων τὰς ὅποιας ἔχουν υἱοθετήσει καὶ αἱ ὅποιαι εἶναι συνήθως αἱ φιλοσοφικαὶ ίδεαι τῆς ἐποχῆς των. "Οπισθεν τῶν κοινωνικῶν συστημάτων — εἴτε μὲ πολιτικήν, εἴτε μὲ οἰκονομικὴν βάσιν εἶναι ταῦτα — εύρισκονται πάντοτε αἱ φιλοσοφικαὶ πεποιθήσεις τῶν ίδρυτῶν αὐτῶν. Καὶ ἐὰν θέλωμεν νὰ ἔννοήσωμεν σαφῶς καὶ πραγματικῶς ἔνα κοινωνικὸν σύστημα, πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ συλλάβωμεν καὶ νὰ κατανοήσωμεν προηγουμένως τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα ἀπὸ τὸ ὅποιον ἔχει ἐκπηγάσει. Δὲν εἶναι δὲ μόνον θεωρητικῶς χρήσιμος ἡ ἀναζήτησις αὐτὴ τῆς φιλοσοφικῆς καταγωγῆς τῶν κοινωνικῶν συστημάτων. Εἶναι ἐπὶ πλέον καὶ πρακτικῶς ὀφέλιμος, ίδιαιτέρως μάλιστα ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας: διότι μέσα εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς συγχύσεως καὶ τῆς ίδεολογικῆς ἀναρχίας ποὺ διερχόμεθα, εἰς τὴν ὅποιαν αἱ νέαι ίδιως γενεαί, ἀναποφάσιστοι ἀκόμη καὶ ἀπροσανατόλιστοι κατόπιν τῶν σκληρῶν ἀπογοητεύσεων τῆς μεταπολεμικῆς περιόδου, ζητοῦν μὲ ἀγωνίαν νέα σύμβολα καὶ νέας κατεύθυνσεις, ἢ γνῶσις τῶν φιλοσοφικῶν βάσεων τῶν διαφόρων κοινωνικῶν συστημάτων τὰ ὅποια τοὺς προσφέρονται ως ἄγκυρα σωτηρίας, θὰ ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτὰς ἀσφαλεστέραν κρίσιν καὶ ἐκτίμησιν τῶν παραδείσων ποὺ ὑπόσχονται νὰ τοὺς δημιουργήσουν εἴτε ως διὰ μαγείας, εἴτε διὰ μόνης τῆς δυνάμεως τοῦ μίσους καὶ τῆς ἔξοντώσεως, μερικὰ ἐκ τούτων. Καὶ εἰς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἀποθέπει ἡ μελέτη μας.

Εἰς τὸ πρῶτον Μέρος τῆς μελέτης ταύτης θὰ ἔξετάσωμεν τὰ φιλοσοφικὰ θεμέλια τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος ποὺ διέπει τὴν

¹ Ἡ ἀρτία φιλοσοφικὴ κατάρτισις εἶναι ἀπαραίτητος ίδιως διὰ τοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὰς κοινωνικάς, τὰς πολιτικάς καὶ τὰς οἰκονομικάς ἐπιστήμας καὶ δι' ἔνα ἀκόμη λόγον: διότι ἔξασφαλίζει εἰς αὐτοὺς μίσον ἐνδητα, ἀπηλαγμένην ἀντιφάσεων, εἰς τὴν σκέψιν των, εἰς τὰ συμπεράσματά των, εἰς τὰς θεωρίας των.

δργάνωσίν μας, τοῦ Φιλελευθέρου 'Ατομισμοῦ¹. Μαζί του δύμας θὰ μελετήσωμεν καὶ τὸν Μαρξικὸν Σοσιαλισμόν, διότι, παρὰ τὴν μεγάλην τῶν ἀντίθεσιν, τὰ δύο αὐτὰ συστήματα ἀπό ἀπόψεως φιλοσοφικῆς καταγωγῆς, δὲν ἀποτελοῦν παρὰ προϊόντα τοῦ αὐτοῦ πνεύματος, τῆς αὐτῆς θεμελιώδους ἀντιλήψεως: τῆς μηχανικῆς καὶ ψυλιστικῆς περὶ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ἀντιλήψεως.

Εἰς τὸ δεύτερον Μέρος θὰ ἀναζητήσωμεν τὰς φιλοσοφικὰς ίδεας τῶν κυριωτέρων κοινωνικῶν συστημάτων, τὰ δποῖα, ἐξ ίσου μακράν καὶ ἀπό τὰ δύο προηγούμενα, ἀμφισθητοῦν τὴν δργάνωσίν τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας. Θὰ ἀναλύσωμεν ἐν πρώτοις τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Συνδικαλισμοῦ, δ ὁ δποῖος καίτοι ἀπεμακρύνθη ἀπό τὰς μηχανικὰς καὶ ψυλιστικὰς ἀντιλήψεις, ἐν τούτοις, ἔπειδὴ ἔθασίσθη ἐπὶ τῆς ἀλογίστου ἐπαναστατικῆς δρμῆς καὶ δράσεως, δὲν ἐπέτυχε νὰ διατηρήσῃ ἀπόλυτον ἀνεξαρτησίαν καὶ αὐτονομίαν. Θὰ ἔξετάσωμεν κατόπιν τὰς φιλοσοφικὰς βάσεις τοῦ Χριστιανικοῦ ἢ Καθολικοῦ Κοινωνισμοῦ, δ ὁ δποῖος, παρὰ τὰς ύψηλὰς πνευματικὰς καὶ ἡθικὰς ίδεας του, δὲν κατώρθωσε, λόγω προφανῶς τῆς στενῶς θεολογικῆς του προελεύσεως, νὰ ἐπεκταθῇ πέραν τοῦ θεωρητικοῦ πεδίου. Θὰ ἔρευνήσωμεν ἀκόμη τὴν φιλοσοφικὴν καταγωγὴν τῶν 'Ο λοκληρωτικῶν συστημάτων — Φασισμοῦ, 'Εθνικοσοσιαλισμοῦ, Μπολσεβικισμοῦ² — τὰ δποῖα ἔχουν τὸ προνόμιον δτι δὲν παρέμειναν μόνον εἰς τὴν θεωρίαν, ἀλλ' δτι ἐφηρμόσθησαν καὶ εἰς τὴν πρᾶξιν: τὰς φιλοσοφικὰς ίδεας των, αἱ δποῖαι εἶναι αἱ ίδεαι τῶν δημιουργῶν των, θὰ ἐπιδιώξωμεν νὰ συνενώσωμεν εἰς μίαν γενικὴν φιλοσοφικὴν θεωρίαν ποὺ νὰ συμβιθάζεται προπάντων μὲ τὰς πραγματοποιήσεις των ἐπὶ τοῦ πρακτικοῦ πεδίου. 'Ἐν τέλει εἰς γενικὸν συμπέρασμα, θὰ προσπαθήσωμεν νὰ συνοψίσωμεν τὰς φιλοσοφικὰς ίδεας ποὺ διέπουν τὰ κοινωνικὰ συστήματα ποὺ μελετῶμεν, διὰ νὰ παραθάλλωμεν αὐτὰς πρὸς τὰς συγχρόνους φιλοσοφικὰς ἀντιλήψεις: ἐκ τῶν τελευταίων τούτων θὰ καταστῇ πλέον δυνατὸν νὰ ἔξαγγωμεν, δχι βέθαια ἔνα νέον κοινωνικὸν σύστημα, ἀλλὰ ώρισμένας κοινωνικῆς

1 'Υπάρχουν πολλαὶ μορφαὶ Φιλελευθέρου' 'Ατομισμοῦ: ἐνταῦθα θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀρχικῆς, τῆς κλασσικῆς αὐτοῦ μορφῆς, ἐκείνης ὑπὸ τὴν δποῖαν τὸν ἐνεφάνισαν οἱ πρῶτοι δημιουργοί του, καὶ δχι τῶν μορφῶν ἐκείνων ποὺ μεταγενεστέρως προσέλαθεν. Τὸ αὐτὸν θὰ πράξωμεν καὶ διὰ τὸν Μαρξικὸν Σοσιαλισμὸν.

2 Θὰ ἀποδείξωμεν δτι δ ὁ Μπολσεβικισμὸς ἔχει περισσότερα κοινὰ σημεῖα μὲ τὸν Φασισμὸν παρὰ μὲ τὸν Μαρξισμὸν.

φύσεως κατευθύνσεις, αἱ δόποιαι δὲν θὰ ὑποσχεθοῦν νὰ δδηγήσουν αὐτομάτως, μηχανικῶς καὶ ἄπαξ διὰ παντὸς πρὸς τὴν ἔξυψωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀλλὰ θὰ περιορισθοῦν νὰ καταδεῖξουν εἰς τὸν ἀνθρωπὸν ὅτι ἡ πρόοδος αὐτοῦ καὶ ἡ εὐημερία του δὲν δύνανται νὰ εἰναι πάρα ἕκαρπὸς συνεχοῦς καὶ ἀδιαλείπτου ἐκ μέρους του προσπαθείας, ἀσκουμένης ὑπὸ πνεῦμα, ὅχι ἐγωϊστικῆς ἀπομονώσεως, ή ἐξοντωτικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, ἀλλ' ἀντιθέτως στενῆς ἀλληλεγγύης, ὠργανωμένης ἐνεργείας καὶ ἀρμονικῆς συνεργασίας μὲ τὰς προσπαθείας τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΟ ΙΩΑΝΝΙΝΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΕΤΡΟΥ

E.Y.A της K.t.II
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006